

Nälänhädät eivät tapahdu, ne aiheutetaan

Arvio teoksesta Voutilainen, Miikka. *Nälän vuodet. Nälänhätien historia.* Jyväskylä: Atena. 2017. 261 s. ISBN 978-952-300-351-4.

Essi Huuhka

Nälänhädät olivat tuttuja ja toistuvia kriisejä Euroopassa vielä 1800-luvulla, eivätkä ne 2000-luvullakaan ole kadonneet maailmasta. Ruokakriisejä on viime vuosina koettu muun muassa Jemenissä ja Etelä-Sudanissa. Mutta luulitko, että nälänhädät ovat seurausta vain ennenaikaisesta hallasta tai sateiden puutteesta? Julkisessa keskustelussa painottuvat nimenomaan ilmastoon liittyvät selitykset nälänhätien taustalla. Tutkijatohtori Miikka Voutilainen lähtee ravistelemaan totuttuja oletuksia ja uskomuksia ruokakriisien taustoista ärhäkästi ja soljuvasti. Voutilainen väitteli Suomen 1860-luvun suurten nälkävuosien taustoista pari vuotta sitten Jyväskylän yliopistossa. Hänen kirjoittamansa populaari tietoteos *Nälän vuodet. Nälänhätien historia* ilmestyi Atenan kustantamana syksyllä 2017. *Nälän vuodet* on ensimmäinen suomenkielinen laajahko yleisesitys nälänhädistä. Se on myös Vuotilaisen ensimmäinen tietokirja.

Nälkä koskettavana uutiskuvana ja politiikan välineenä

Nälän vuodet alkaa tunnelmavalla 1980-luvun puolivälistä, jolloin maailmanlaajuisesti jopa 150 maassa pysädyttiin seuraamaan Lontoon Wembley-stadionilla järjestettyä *Live Aid* -hyväntekeväisyyskonserttia. Musiikkiesitysten rinnalla konsertissa koskettivat Etiopiassa kuvatut videot nälkää näkevästä lapsista. *Live Aidissa* yhdistyivät nykyaikainen supertähtikulttuuri, sankaruus ja päivitetty representaatio kurjasta mustasta maanosasta. Kun 1800-luvulla eteläisen Afrikan kurjuus oli länsimaisin silmin lukutaidottomuutta, taikauskoa ja orjuutta, on kurjuus saanut myöhemmin toisenlaiset kasvot. Se on *Live Aidin* kaltaisissa hyväntekeväisyyskampanjoissa ja iltauutisissa esitettyjä kuvia pallomahaisista, suurisilmäisistä lapsista, joiden ympärillä lentelee karpäsiä. Köyhien avuksi rientävät humanitaaristen järjestöjen avustusrekat. Tällaisena maailman hyväosaiset nälänhädät usein näkevät.

Voutilaisen lähtökohta kirjalleen on varsin kunnianhimoinen, sillä hän käsittelee teoksessaan sekä nälänhätien historiaa, nykyisyyttä että niiden ilmenemismuotoja ja taustasyitä. Kirja on jaettu kolmeen kokonaisuuteen. Niistä ensimmäisessä pohditaan nälänhätien määritelmää, ja käsitellyksi tulevat myös nälänhädän aikainen kuolleisuus, taudit ja aliravitsemus. Tätä seuraa katsaus nälän historiaan sekä siihen, miksi osassa maailmaa kärsitään yhä nälänhädistä. Kiinnostavaa on Voutilaisen pohdinta siitä, miten väestönkasvu, köyhyys ja riittävä ravinto liittyvät toisiinsa. Kolmannessa osassa Voutilainen valottaa muun muassa nälänhädille annettuja yhteiskuntatieteellisiä selityksiä. Vaikka kirja on jaoteltu kolmeen lukuun, jatkuu teksti sujuvasti aiheesta toiseen. Kokonaisuutena analyysi nälänhädän kertomuksesta vakuuttaa lukijan. ”Meille nälänhädät edustavat äärimmäistä toiseutta, ja niiden kasvot ovat tummat; eihän valkoihoisia nälkään kuolleita varsinaisesti ole nähty 1940-luvun jälkeen” (s. 65). Voutilainen asemoi itsensä selkeästi vauraaseen, länsimaiseen ryhmään, ja rivien välissä juuri heitä – meitä – kritisoidaan suhtautumisestamme ”kaukaisiin” nälänhätiiin.

Toisaalta teoksessa arvioinnin kohteeksi joutuu koko ihmisyyys. Voutilaisen kirja rakentuu yhden pääväittämän ympärille. Sen mukaan modernin maailman nälänhädät eivät johdu ensisijaisesti luonnonolosuhteista, kuten katovuosista tai kuivuudesta, vaan huonosta politiikasta. Sivulla 182–183 Voutilainen kirjoittaa, miten ”[h]allitukset pystyvät niin vain halutessaan estämään nälänhätiiä jopa maailman köyhimmässä kolkissa ja jopa sodan keskellä”, minkä hän erilaisilla esimerkeillä myös todistaa. ”[...] [N]iin demokraattisten kuin ei-demokraattistenkin valtioiden nälänhätiiin puuttumista tai puuttumisen olemattomuutta voidaan ymmärtää uhattujen väestöryhmien poliittisen edustuksen ja painoarvon kautta. Jos kyse on strategisesti merkittävästä väestöosasta, sen ei anneta luisua nälänhätiiän.”

Tämä on teoksen keskeisin väite ja viesti sen lukijoille. Miikka Voutilainen esittää loogisesti ja uskottavasti, miten ”jumalalliset” ja luonnonolosuhteisiin liittyvät syyt saavat päättäjien ja hallitsijoiden puheissa paljon painoarvoa, jolloin nälänhätien väistämättömyys korostuu – eikä kuvaa huonosta politiikasta synny. Voutilaisen teesi onkin, että nälänhätien estämiseksi voidaan tehdä paljon, mutta se vaatii poliittista tahtoa. Nälänhädät ilmentävät eriarvoisuutta ja köyhyyttä, mutta niiden syiksi ei voida määrittää vain alikehittyneisyyttä, luonnonkatastrofeja tai liiallista väestönkasvua. Nälänhätä ja aliravitsemus koskevat yleensä kaikkein heikoimmassa olevia ihmisiä, jolloin varsinkin 1900- ja 2000-luvuilla nälänhädät ovat liittyneet poliittisten vapauksien riistoon ja yhteiskunnalliseen sortoon, kuten Voutilainen kirjan johdannossa toteaa.

Monipuolisuuden ja listamaisuuden ansa – ja kuinka se vältetään

Miikka Voutilaisen esitys on kokonaisuutena vaikuttava ja monipuolinen. Jos *Nälän vuosista* haluaa etsiä kritisoitavaa, löytyy se moninaisuuden liepeiltä. Voutilainen kertoo kirjan alussa haluavansa välttää takertumista yksittäisiin tapauksiin (s. 22), mutta joissain kohdissa kirja silti päättyy listamaan nimenomaan yksittäistapauksia ja anekdootteja. Esimerkit ovat toki kuvaavia, mutta yhä uusien nälänhätien tai nippelitiedon esiintuominen eri ruokakriiseistä tuntuu välillä tarpeettomalta toistolta. Välillä herää kysymys: entä sitten? Historiaan mahtuu monenlaisia nälänhätiiä, mutta

esimerkkien esiinmarssittaminen on pariin otteeseen puuduttavaa. Esimerkiksi kertoessaan nälän aikana syödyistä korvikeroista (s. 77–79) esimerkkejä riittää toisen maailmansodan ajan Leningradista 1980-luvun Madagaskarille. Toisaalta hätäruokien listauksesta siirrytään nopeasti laajemmalle yhteiskunnalliselle ja merkityksellisemmälle tasolle. Vaikka Voutilainen tuo lukija eteen esimerkin jos toisenkin, ei niihin kuitenkaan takerruta pitkäksi aikaa. Tekstin imu vetää koko ajan.

Hätäruokien yhteydessä Voutilainen kirjoittaa myös yhdestä nälänhätiin liitetystä ristiriitaisesta aiheesta, kannibalismista. Kuten kirjassa todetaan, on se nälänhätiin liitetystä aiheesta kaikkein kiistanalaisin ja hankalin. Kiinnostavasti Voutilainen pohtii kannibalismia tarinallisuuden ja vuosisadoista toisiin toistuvan draaman kaaren kautta: ennen kaikkea sitä, miksi ihmissyöntitarinat ovat ajasta ja paikasta toiseen hyvin samankaltaisia. Tästä esimerkkinä ovat lukuisat tarinat lapsiaan syövästä äideistä, vaikka joskus brutaaleja tarinoita on kerrottu myös isistä. Näitä tarinoita tunnetaan myös Suomen 1690-luvun nälänhädestä. Karneudessaan ne kiinnostavat lukijoita ja kuulijoita, mutta tarinoiden todenperäisyydellekin on löydettävissä todisteita. Kannibalismin käsittely osoittaa hyvin, miten nälänhädät syöksevät yhteiskunnan ja ihmisyyden syvään kriisiin. Tämä muistuttaa jälleen siitä, miksi kirjan aihe on tärkeä.

Mutta entä se historia ja historiallisuus? Teoksen alaotsikossa puhutaan nimenomaan nälänhätien historiasta. Teos on ehdottomasti historiapainotteinen, ja sen esimerkit tulevat kiitettävän monista maantieteellisistä paikoista ja eri aikakausilta. Teoksen aikajana on pitkä, mutta se painottuu 1900-lukuun. Monessa kohdassa tullaan 2010-luvulle saakka. Taustalla tuntuukin olevan ajatus kertoa lukijalle, mitä kaikkea menneisyydestä voidaan oppia, ja ote on siksikin hyvin yhteiskunnallinen. Yhteiskunnallisuus ja nykyhetki – kuten johdannossakin jo viitotetaan – ovat teoksessa niin vahvasti läsnä, että tarjolla on paljon muutakin kuin pelkkää otsikon lupaamaa nälänhätien historiaa.

Toisaalta teoksen pohdinnat siitä, miten monet lopulta kuolevat nälkään tai millainen osa nälänhädillä voi kansallisissa historioissa olla, ovat ajatuksia herättäviä. Ne avaavat erilaisia näkökulmia nälänhätiin, vaikkei jokaista teemaa ehditäkään *Nälän vuosissa* pohtia syvällisesti. Nälänhädän merkityksestä vaikkapa Irlannin tai Suomen kansallisessa historiassa olisi mielellään lukenut enemmänkin. Tässä kohtaa lukijan avuksi tulee kirjan vakuuttava lähdeluettelo, josta näkyy sekä kirjoittajan lukeneisuus sekä aikaisempi kokemus nälänhätien historian tutkimuksen parissa. Kirjallisuuslistan nimet Gormac Ó Grádasta Amartya Seniin eivät jää vain kauniiksi lähdeviitteiksi, sillä Voutilainen tuo eri tutkijoita tuloksineen myös varsinaiseen leipätekstiin. Hän antaa oman äänensä ja perusteltujen näkemyksiensä kuulua, eikä kaihda kriittisiääkään kantoja. Kirja onkin samalla myös katsaus nälänhätien tutkimukseen.

Intensiivinen ja ajatuksia herättävä teos

Miikka Voutilainen yllättää lukijan intensiivisellä kirjoitustyyllillään ja kanta-aottavuudellaan. *Nälän vuodet* ei jää etäiseksi esitykseksi nälänhädistä, vaan Voutilainen yhdistelee mielekkäästi nälänhätään liittyviä ilmiöitä ja tapahtumia keskenään. Hän myös kyseenalaistaa yleisiä tulkintoja nälänhätien syistä. Esimerkiksi

pieni jääkausi, Euroopan ilmaston kylmä ajanjakso keskiajalta 1800-luvulle, kaiken kattavana ”maailmanselityksenä” saa osakseen kritiikkiä (s. 131–141). Voutilaisen mukaan miltei kaikki muutaman sadan vuoden ajan Euroopassa koettu köyhyys ja satojen menetykset selitetään liian helposti vain kylmällä ilmastolla. Kyseenalaistetuksi tulee myös yleinen tulkinta, että 1860-luvun nälkävuodet olisivat sysänneet Suomen taloudellisen kehityksen tielle. Voutilaisen tulkinnan mukaan nälän todellisia talousvaikutuksia on tarkasteltu kaunistellen. Mielenkiintoista on myös se, miten juuri itsenäistyneen Suomen vuoden 1918 sisällissotaa ja erityisesti vankileirien oloja tulkitaan kirjassa nälän ja ruokakriisin näkökulmasta. Voutilainen esittää, että tuhansien punavankien näänyttämistä vankileireillä voi kuvata myös nälänhädän käsitteellä. Oli poliittinen päätös jättää vangit kärsimään nälästä ja kuolemaan siihen.

Tarkastelun monipuolisuus, paneutuminen tutkimukseen sekä huolellinen lähdeyöskentely voivat tehdä *Nälän vuosista* käyttökelpoisen oppikirjan, ja tiedonjanoiselle lopun kirjallisuuslista tarjoaa paljon lukuvinkkejä. Voutilaisen *Nälän vuodet* on tyyliltään mukaansatempaava ja sen sanoma on tärkeä: nälänhädät ja etenkin niiden aikana tapahtuvat kuolemat ovat estettävissä, jos siihen on poliittista tahtoa. Voutilainen onnistuu kuin onnistuukin käsittelemään nälän historiaa ja nykyhetkeä sekä syitä ja seurauksia noin 200 sivussa siten, ettei niistä ensilukemalta mitään tunnu puuttuvan.

FM Essi Huuhka on yleisen historian väitöskirjatutkija Turun yliopistosta. Väitöskirjassaan Huuhka tarkastelee 1900-luvun alun suomalaisten lähetystyöntekijöiden humanitaarista toimintaa.